

Szenes Zoltán: A NATO stratégiai koncepciói

(Magyar Hadtudományi Társaság,
Budapest, 2025.
ISBN 978-615-5954-18-4)

A szerző Szenes Zoltán ny. vezérezredes, a Magyar Hadtudományi Társaság korábbi elnöke, a Nemzeti Közszerződési Egyetem professor emeritusa elismert magyar kül- és biztonságpolitikai szakértő, aki katonai pályafutása során közvetlen tapasztalatokat szerzett az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) működéséről: Magyarország első NATO katonai képviselője volt, szolgált a nápolyi hadműveleti parancsnokságon, tagja volt a NATO Katonai Bizottságnak. Számos publikációjában foglalkozott a NATO stratégiai koncepcióival, a transzformációs folyamatokkal, az elrettentési és védelmi politikák fejlődésének kérdéseivel, valamint a szövetség aktuális kihívásaival. Munkássága jelentős mértékben hozzájárult a NATO-val kapcsolatos hazai tudományos diskurzushoz és a szövetség stratégiai irányvonalainak mélyebb megértéséhez. Legújabb kötete *A NATO stratégiai koncepciói* címet viseli, amelyet a Magyar Hadtudományi Társaság adott ki.

A témaválasztás különösen időszerű, tekintettel a megváltozott globális biztonsági környezetre: az orosz–ukrán háború, a hibrid fenyegetések térnyerése, Donald Trump új külpolitikája ismét a NATO-ra irányította a figyelmet. A kötet a szövetség stratégiai koncepcióinak elemzésén keresztül nyújt értékes tudományos hozzájárulást a transzatlanti szervezet múltjának, jelenlegi dilemmáinak és jövőbeli irányvonalainak megértéséhez. A NATO a transzatlanti biztonságpolitika alappillére. 360 fokos biztonsági megközelítése, regionális hatóköre, intézményi és parancsnoksági struktúrája, védelmi és elrettentési kapacitásai, valamint technológiai fölénye alapján napjaink legnagyobb és legbefolyásosabb politikai és katonai szövetségeként határozható meg. A 32 tagállamból álló kollektív védelmi szervezet egyedülálló abban, hogy megvédi tagjait minden lehetséges külső támadással szemben. A NATO-hoz fogható méretű és súlyú alternatíva a jelenlegi globális biztonsági rendszerben nem létezik. A NATO-tagság nemcsak politikai, hanem katonai együttműködési keretet is biztosít a tagállamok és a partner országok részére, így a szövetség kül- és biztonságpolitikai, valamint védelmi dimenziói elválaszthatatlanok egymástól. A ma 76 éves Észak-atlanti Szerződést 1949. április 4-én tizenkét ország írta alá Washingtonban, amely története során folyamatosan bővült: Magyarország például 1999. március 12-én lett a szövetség tagja. A 32 tagállamból álló kollektív védelmi szervezet egyben 70 országból álló biztonsági közösség is, amely különböző partnerségi formákon keresztül már öt kontinensen jelen van.

A könyv célkitűzése kettős: egyrészt átfogó képet ad a NATO stratégiai koncepcióinak szerepéről és fejlődéséről, másrészt feltárja, hogy a szövetségi dokumentumok hogyan tükrözik a nemzetközi biztonsági környezet átalakulását, az észak-atlanti stratégiai gondolkodás

fejlődését. Ennek érdekében a szerző összegyűjtötte, diákjai segítségével lefordította és egy kötet alá rendezte az eddig kiadott stratégiai koncepciókat. A szövetségi stratégia az Észak-atlanti Szerződés után a NATO második legfontosabb dokumentuma, amely a szervezet hosszú távú célkitűzéseit rögzíti. A kötet ezen koncepciók fejlődését követi nyomon a szövetség megalakulásától napjainkig. Az első stratégiai koncepciót 1950. január 6-án fogadták el,¹ amelyet azóta hét további koncepció követett. A jelenleg érvényben lévő stratégiai koncepciót a 2022. június 29–30. között Madridban tartott csúcstalálkozón fogadták el. A szerző hangsúlyozza, hogy ezek a dokumentumok stratégiai víziókat fogalmaznak meg a fenyegetések természetéről, a válaszlépések irányairól, de nem helyettesítik a konkrét válságkezelési döntéseket vagy katonai terveket. A stratégiai koncepciók felülvizsgálata mindig a globális biztonsági környezet strukturális átalakulásaira adott válaszként történik, így ezek a dokumentumok egyúttal a hatalmi viszonyok és fenyegetések alakulására is reflektálnak.

Szenes Zoltán a könyvében tudományos megalapozottsággal és gyakorlati tapasztalataira építve elemzi a stratégiai koncepcióknak a NATO transzformációjában és modernizációjában betöltött szerepét, amelyen keresztül átfogó képet nyújt a szövetség stratégiai gondolkodását meghatározó külső és belső tényezőkről. Rámutat arra, hogy a NATO fejlődése nem csupán katonai, hanem politikai és társadalmi kontextusban egyaránt értelmezendő. Külön figyelmet szentel az Egyesült Államok és az európai tagállamok közötti viszonyrendszernek, amely változó módon alakította a NATO stratégiáit: a hidegháború alatt a szövetség gyakorlatilag átvette az amerikai biztonsági- védelmi stratégiai alapelveket (a legutolsó reális elretten-tési stratégia kivételével), de a kétpólusú világ megszűnése után is erőteljes hatást gyakorol a stratégiai koncepció tartalmára, a szövetség feladataira, fejlődési irányaira. Napjainkban is tanúi vagyunk az amerikai nyomásgyakorlásnak, amikor Trump elnök a GDP 5%-ra szeretné felemleni a védelmi kiadások nagyságát.

A könyv kiemelendő értéke a mellékletként csatolt mintegy 70 oldalnyi forrásgyűjtemény, amely kronologikus sorrendben, teljes terjedelmében, magyar nyelven tartalmazza a NATO összes stratégiai koncepcióját a szervezet megalakulásától napjainkig. A fordítás igényes nyelvvezető, és hűen követi az eredeti szövegek terminológiáját, mely a tudományos igényű felhasználást is lehetővé teszi. Erre szükség is van, mert (a 2010. évi kivételével) még a magyar tagság alatt megjelent stratégiai koncepcióknak sincs hivatalos fordítása. A kötet végén található függelékek tartalmazzák a használt rövidítések jegyzékét, a használt irodalom listáját, valamint névmutatót a kereshetőség megkönnyítése érdekében. A szöveg megértését a szerző saját szerkesztésű ábrákkal segíti, amelyek a tartalmi összefüggések vizuális megjelenítését támogatják. A kötet szerkezete világos és jól követhető, nyelvezete szakmailag megalapozott, ugyanakkor olvasható. A szerzői értékelés szakszerű, strukturált, a szakmai terminológia következetes használatával készült.

A könyv információs értéke vitathatatlan, mely biztos alapot teremthet további, kiegészítő elemzésekhez, például a NATO stratégiáinak a magyar kül- és biztonságpolitikai gondolkodásra gyakorolt hatásai vizsgálatához. A NATO tevékenységének tudományos vizsgálata a nemzetközi biztonságpolitika tekintetében is megkerülhetetlen. A magyar fordításban, összefoglaló formában elérhetővé vált stratégiai koncepciók megfelelő alapot szolgáltatnak egy szakmailag megalapozottabb biztonságpolitikai diskurzus kialakításához, így a könyv a nemzetközi és katonai felsőoktatásban tanuló hallgatók, illetve a NATO-val foglalkozó kutatók, elemzők számára is jól használható.

A stratégiaalkotás időigényes és komplex folyamat, amely retrospektív módon reagál a geopolitikai változásokra. Szenes Zoltán elemzése rámutat, hogy a NATO feladatai a hidegháborútól

1 Erről lásd Szenes Zoltán: A közös védelem megszervezése. 75 éves a NATO első stratégiai koncepciója. In Ésszel, mesterséggel. Tanulmányok a 65 éves Hausner Gábor tiszteletére. Budapest, Magyar Hadi Történetírás Alapítvány, 2025., 221–236.

napjainkig folyamatosan formálódtak, amely a szövetség aktuális biztonságpolitikai kihívásokhoz történő alkalmazkodóképességét tükrözi. A washingtoni szerződés aláírását követő időszakra a hidegháború nyomta rá a bélyegét. A NATO 1.0 a kollektív védelmet jelölte meg a szövetség alapfeladatának, a biztonság szavatolása pedig az ellenség támadástól való elrettentésére épült. A NATO 2.0 időszakában a kollektív védelmi feladatok mellett előtérbe került a válságkezelés feladata, amelynek legfőbb terepe az 1991-ben kezdődő délszláv háborúk következtében a poszt-jugoszláv térségre koncentrált. A partnerség és a kooperatív biztonság feladatainak megjelenését a NATO 3.0 hozta magával. E három feladatrendszer együttesére épülő NATO 4.0 időszaka (lényegében a 2014-es ukrán válság óta) az elrettentés és a védelem, a válságmegelőzés és -kezelés, valamint a kooperatív biztonság köré szerveződik. Ez az időszak jelenleg is tart; lezárása a szerző prognózisa szerint feltételezhetően az orosz–ukrán háború befejezéséhez fog kötődni. A szerző rámutat, hogy bár a NATO stratégiai koncepciói és Lawrence S. Kaplan (1924–2020) amerikai történész generációs elméletének korszakai mögött egyaránt mélyreható biztonságpolitikai változások húzódnak meg, a koncepciók nem minden korszakváltást követnek azonnal. Ennek oka többnyire a történelmi helyzet és a megoldandó NATO-feladatokról szóló döntések konszenzusos kényszerhelyzetében és a stratégiaalkotás időigényességében rejlik. Szenes Zoltán fontos megkülönböztetést tesz a transzformáció és az adaptáció elhatárolásával és a két fogalom közötti különbségek kiemelésével. Míg az adaptáció kisebb mértékű stratégiai kiigazításokat jelöl, addig a transzformáció mélyreható, alapvető változásokat takar. A szerző szerint a stratégiai koncepciók elsősorban transzformatív szerepet töltenek be, reflektálva a nemzetközi rend átalakulásaira. Tudományos szempontból kiemelendő az a megállapítása: bár a NATO-t jellemző egyhangúsági döntéshozatal látszólag a szervezet működésének dinamizmusa ellen hat, valójában világos előnye, hogy csak konszenzusos feladatok, alapelvek és működési módok jóváhagyását teszi lehetővé. Ezek viszont – mint például a kollektív védelem fontossága, a politikai konzultációk igénye, vagy a tagállami szolidaritás – nélkülözhetetlenek a stratégiai koncepciók megvalósításához.

A szerző arra is rávilágít, hogy a NATO hogyan formálta önazonosságát a biztonsági kihívásokhoz igazodva. Megközelítésében a szövetség olyan dinamikus alkalmazkodó szervezetként jelenik meg, amely a globális hatalmi egyensúly fenntartásában meghatározó szerepet játszik. Eddigi története során a globális biztonsági környezet átalakulására és a 21. század új típusú kihívásaira válaszul többször is szükségessé vált a szövetség küldetésének és identitásának újradefiniálása, stratégiai irányvonalainak és feladatrendszerének módosítása. A kétpólusú világrend legfőbb nyugati biztonsági szervezete a hidegháború után identitásválsággal szembesült, azonban a Szovjetunió felbomlását követően képes volt megőrizni egységét és relevanciáját. Napjainkban a hagyományos katonai fenyegetések mellett új típusú kihívások – így a kibertérben zajló támadások, a hibrid fenyegetések, a dezinformáció és más, nem konvencionális hadviselési formák – is megjelentek. A NATO szerepvállalása az orosz–ukrán háború és az amerikai külpolitikai fordulat nyomán ismét a nemzetközi figyelem középpontjába került. A szövetség válságos időszakot él át; a tagállamok közötti politikai kohézió megőrzése és a védelmi képességek fejlesztése jelenleg a legmeghatározóbb kérdések közé tartozik. Erről tanúskodott a NATO 2025. júniusi hágai csúcstalálkozója is.

A 21. század a stratégiai versengés új korszakát hozta el. Donald Trump újráválasztása óta az amerikai külpolitika jelentős mértékben megváltozott, ami komoly kihívások elé állítja a transzatlanti kapcsolatokat, és újra napirendre tűzi a kérdést: mire képes Európa önállóan, és milyen mértékben támaszkodik az USA katonai védelmére? A NATO-tagállamok védelmi kiadásainak növelése – a korábbi 2%-os GDP-arányos célkitűzés helyett immár 5% elérése – számos ország számára nehezen teljesíthető. Tovább fokozza a feszültséget, hogy az USA fokozatosan visszavonulóban van Európa katonai biztonságának garantálásából. Ezzel párhuzamosan az Ukrajna iránti amerikai támogatás csökkenése már az USA transzatlanti biztonság

iránt elkötelezettségét is megkérdőjelezi, és jelentős elmozdulást jelez az eddigi közös stratégiai irányvonaltól. Mindez arra készítheti az európai országokat, hogy biztonságuk érdekében ismét saját védelmi képességeik megerősítésére koncentráljanak. Amint azt a szerző is hangsúlyozza, a tagállamok közötti nézeteltérések rávilágítanak arra, hogy a szervezet politikai egysége nem magától értetődő, fenntartása folyamatos politikai, diplomáciai és katonai erőfeszítéseket igényel. Az Egyesült Államok európai szerepvállalásának alakulása próbára teszi a NATO belső kohézióját és jelentős hatással lehet a szövetség jövőjére. A belső egyensúlyi viszonyok átrendeződése alapjaiban változtathatja meg a NATO működési dinamikáját.

A szerző új könyvében rámutat arra is, hogy fontos történelmi tanulságok vonhatók le a NATO hidegháborút követő átalakulásából, amikor a szövetség új funkciók és szerepek megtalálása révén sikeresen újradefiniálta önmagát. A jelenlegi bizalmi krízis azonban komplexebb, mint a korábbiak, mivel egyszerre stratégiai és politikai természetű: próbára teszi az USA–Európa viszonyt, a szövetség döntéshozatali egységét és működőképességét, rákényszeríti az európai NATO-t, hogy alkalmazkodjon az új amerikai külpolitikához, többet vállaljon a kontinens biztonsága és védelme érdekében, emellett támogassa is az Egyesült Államokat az ázsiai és csendes-óceáni térségben. E kihívások fényében különösen indokolt és időszerű Szenes Zoltán könyve, aki meggyőző érvekkel támasztja alá, hogy a szövetség hosszú története során mindig képes volt felülemelkedni saját krízisein. Meglátása szerint a jelenlegi válságból kivezető utat a NATO konszenzusos döntéshozatala jelentheti, amely ellensúlyozhatja a tagállamok – jelen esetben az Egyesült Államok – nemzeti érdekérvényesítési törekvéseit azáltal, hogy az egyetértést a legkisebb közös nevező mentén teremti meg. Ennek alapján reális esély mutatkozik arra, hogy a tagállamok a közös biztonság érdekében alkalmazkodni tudnak az új helyzethez, és az együttműködés, a közös értékek, valamint a NATO egységének megerősítése révén biztosítani fogják, hogy a szervezet továbbra is betölthesse alapvető rendeltetését.

Összegzésül megállapítható, hogy Szenes Zoltán kötete alapvető hozzájárulás a NATO-val kapcsolatos hazai tudományos diskurzushoz. A *NATO stratégiai koncepciói* nemcsak a múlt értelmezéséhez, hanem a jelen és a jövő stratégiai kihívásainak megértéséhez is megbízható támpontokat kínál, amely a hazai hadtudomány és biztonságpolitika számára hosszú távon is referenciapontként szolgálhat.

Szöllősi Annamária